

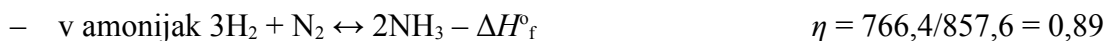
Hranilniki za vodik (H₂)

mag. Marijan Koželj

Pričakovanja o prenosu presežkov električne energije iz obnovljivih virov energije iz poletnega obdobja v zimsko so velika. A po navedbah »tehnologije pridobivanja vodika (H₂) z elektrolizo vode (energijski izkoristek 70 % od električne energije v H₂) in uporabe H₂ še niso povsem razvite«. V velikih hranilnikih (okvirno 40–500 tisoč m³) za vodik (H₂) globoko pod površino zemlje (500 m in več) morajo biti tlaki večji (okvirno do 280 bar in več), če naj bodo količine energije, shranjene v H₂, količinsko znatne. Vršni del takšnega hranilnika mora biti globoko pod površino zemlje, kajti na kvadratni meter tlorisne površine hranilnika pri npr. 200 bar znaša sila tlaka 2000 t teže mase (npr. kamenin) nad njim. Material sten hranilnikov mora biti tudi vodikom ustrezen, kajti H₂ pri večjih tlakih in višjih temperaturah (npr. ob komprimiranju) difundira – prodira v kovinsko steno in takšen material postane krhek, H₂ pa se izgublja ter v mešanici z zrakom hitro postane zelo eksploziven.

V Sloveniji geološke plasti niso primerne za neposredno podzemno shranjevanje H₂. Morda bi bilo treba raziskati, ali bi bilo mogoče stene kakšnih večjih naravnih votlin ali prostorov opuščanih rudnikov zgladiti in prevleči s primerno kovinsko oblogo, da bi pridobili dovolj prostornine za prihodnje slovenske potrebe. Hramba/pretvorba električne energije v elementarno obliko H₂ pomeni manjše energijske izgube kot nadaljnji procesi pretvorbe energije iz H₂ v kakšno drugo substanco, ki jo je lažje hraniti, npr. amonijak, (metilni) alkohol ..., in nato nazaj v električno energijo.

Zamislimo si lahko, da se problemu sezonskega hranjenja H₂ izognemo s pretvorbo v kakšno drugo substanco, s kemijskimi reakcijami pri višjih temperaturah ob prisotnosti katalizatorjev s pokrivanjem porabe pogonov in izgub toplote. Primera pretvorb (npr. snovi v gramih, zgornja kurilna vrednost H₂ in nove substance v kJ/g ... stehiometrijsko, energijski izkoristek η – v naslednjih primerih teoretično/največ) sta:

(plin, tekoč, vrelišče –33,1 °C pri tlaku 1 bar, tekoč pri +25 °C in tlaku 25 bar),
kjer je ΔH tvorbeni entalpija, tj. toplotna energija, ki po naravni zakonitosti (neizogibno) nastane (ali jo je treba dodati) v takšnem kemijskem procesu in je npr. poleti nimamo kam shraniti, je tedaj »odpadna«,

(metanol – pri temperaturi okolice lahko hlapljiva tekočina,
vrelišče pri 1 bar +64,7 °C, pri +25 °C primeren nadtlak v rezervoarju npr. 0,1 bar).

Vidimo, da pri teh pretvorbah že v prvem koraku teoretično izgubimo 11 % ali več energije, v realnem procesu pa veliko več (poleg stroškov za investicije in obratovanje). Pri več zaporednih pretvorbah električna energija-H₂-...-električna energija je končni celotni izkoristek manjši od 30–20 %.

Za današnje velike porabnike H₂ (npr. rafinerije nafte) je pridobivanje H₂ z elektrolizo predrago. Kot najprimernejšega za pridobivanje H₂ uporabljajo postopek MSR (methane steam reforming), tj. iz naravnega zemeljskega plina (ZP, metan = CH₄ sestavina 95 %) + vodna para pri dokaj visoki temperaturi, ki jo prispeva kurjenje metana. MSR, $\text{CH}_4 + 2\text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{CO}_2 + 4\text{H}_2$, odvečni/neželeni CO₂, » $\eta > 1$ « ... potreben presežek energije na vstopni strani je doveden s toploto zgorevanja zemeljskega plina + električna energija za pogone. Energijska enačba v komercialnem procesu pokaže 140 % energije v vstopnem zemeljskem plinu in le 70 % v izstopnem H₂, torej dejanski energijski izkoristek η je okoli 50 %.

Z vidika energijskega izkoristka je torej najboljše shraniti elementarni vodik. Uporaba 100-odstotnega H₂, amonijaka, alkohola itd. je mogoča v plinskih turbinah/agregatih ($\eta_{ee} \leq 60$ %) s primerno konstrukcijo ali predelanih, v gorivnih celicah, v tehnoloških proizvodnih

procesih. Proizvodnja električne energije z agregati na zemeljski plin, da bi z elektrolizo pridobili H₂, je energetska in ekonomska nesmisel. Predvsem pozimi je zelo uporabna tudi »odpadna« toplota – za ogrevanje, poleti za hlajenje in za kakšne druge namene.

Nosilec "Projekta Severnojadrska vodikova zelena dolina" organizira strokovno delovno skupino (montanisti+speleologi+geologi+metalurgi+tehnologi+...), ki bo opravila ogled in posvete pri izvedenih hranilnikih v Evropi in drugod ter v SI-HR-FVG poiskala primerne lokacije za globokozemne hranilnike za vodik (okvirno 0,5-1,0 Mm³, 200-300 bar), vključno s predlogi za tehnološko izvedbo.